

спілкування та співдії, є громадянська грамотність та активність, сучасні методи, динамізм та привабливість для різних вікових і соціальних груп, україноцентрична та проєвропейська спрямованість. Таким чином, проаналізованим інституціям (чи протоінституціям) УГКЦ та РКЦУ притаманні: модерність, актуальність, гнучкість, ініціативність, відкритість, креативність та патріотизм. Це робить їх перспективним та прогресивним явищем як в рамках їхніх Церков, так і у всеукраїнському контексті, як корисних для адекватної реалізації націєдержавних інтересів України.

Питання щодо формалізації (і окреслення свого ставлення) до груп інтерактивного спілкування та співдії як новопосталих інституцій чи протоінституцій віруючих, з боку церковного проводу, в даному разі – католицьких конфесій в Україні зокрема, поки залишається відкритим. Однак Церквам, очевидно, доведеться над цим працювати, щоб не випускати відповідні рухи з-під свого впливу. Втім, католицькі Церкви мають аналогічний по суті досвід – як позитивний (харизматичні та інші мирянські прицерковні групи, які курують представники ієрархії), так і проблемний (догмалівці). В умовах глобалізаційного полісвітоглядного суспільства, чуйного на свободу вибору та вияву, Церкви муситимуть віднаходити «золоту середину» між ненав'язливим порадицтвом та плеканням ініціатив «знизу», що можуть їх збагатити, осучаснювати та омолоджувати.

Для релігієзнавців же діяльність груп інтерактивного спілкування віруючих становить дуже перспективне, багатоаспектне поле досліджень, зокрема і з огляду на те, що ці групи є невичерпним постачальником унікального цінного матеріалу з розвитку внутрішнього життя конфесій та їхньої взаємодії з іноконфесійним, іновірним та полісвітоглядним середовищем.

Петро ЯРОЦЬКИЙ (Київ, Україна)

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У СВІТОРОЗУМІННІ, СВІТОСПРИЙНЯТТІ, ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІЗНЬОПРОТЕСТАНТСЬКИХ КОНФЕСІЙ В УКРАЇНІ.

Дослідження процесів і тенденцій розвитку пізньопротестантських конфесій в Україні є одним із актуальних напрямів українського академічного релігієзнавства. Ці протестантські течії посідають помітне місце в сучасному релігійному житті України і загалом становлять досить потужний сегмент українського конфесійного поля. Деякі речники так званих історичних (або ж традиційних) Церков – православної і католицької, а вслід за ними й окремі представники громадсько-політичного крила українського соціуму і засобів масової інформації, за традицією або й тенденційно, називають баптистів, адвентистів, свідків Єгови, п'ятидесятників «сектантами», не зважаючи на ті зміни, які відбувалися в цих конфесіях за останні 20 років.

Ці течії пізнього протестантизму за роки незалежності України пройшли шлях – за догматичними, культово-обрядовими, інституційно-організаційними вимірами, мірою їхньої відкритості до суспільства і ставлення до держави і, навпаки, ставлення суспільства й держави до них – від секти чи деномінації до Церкви.

За кваліфікаційними ознаками М.Вебера та Е.Трольча, Церква, з огляду її ставлення до світу загалом і до інших Церков зокрема, характеризується як консервативна й конформістська з універсальним принципом релігійна інституція, а секта – як вороже

або індивідуальне щодо світу й держави утворення, засноване на принципах свідомого добровільного вступу в членство. Сучасні традиційні українські протестанти – баптисти, адвентисти, п'ятидесятники, а також свідки Єгови позбулися сектантських рис або ж прискорено їх позбуваються. Вони досягли високого рівня церковної інституалізації.

Проблеми і тенденції сучасного розвитку. Водночас у кожній із досліджуваних пізньопротестантських конфесій накопичуються проблеми, які загалом можна охарактеризувати як проблеми інституалізаційного зростання і якісних доктринальних змін, що призводять до суперечностей між суто українськими та американо-європейськими протестантськими моделями влаштування конфесійного життя, між традиціоналізмом і лібералізмом, між старшим і молодшим поколінням віруючих, між «автохтонами» і «неофітами», між залишками сектантської ментальності й новими оцерковленими формами функціонування громад, зрештою – між традиційним українським і модерністським західним богословським мисленням, що формується у протестантських церквах.

Процес динамічного зростання та організаційного будівництва протестантських Церков в Україні відбувається в умовах внутрішніх криз, які притаманні всім течіям пізнього протестантизму. Так, наприклад, виникнення великої кількості місіонерських організацій гостро поставило питання щодо місця місії у структурі баптизму, їхнього співвідношення з Церквами, зокрема, їхньої підзвітності помісним Церквам. Виникли протиріччя між новоутвореними місіями і традиційними Церквами, між старими і новими Церквами. Оскільки новоутворені Церкви, як правило, дуже динамічні, використовують нові, не властиві традиційному українському баптизму, форми богослужінь і часто критично ставляться до традиційних форм баптистської життєдіяльності (як до богослужбової, так і до побутової культури), то це викликає звинувачення нових Церков і місій з боку старих Церков у «відступленості від євангельсько-баптистських принципів», у «харизматії» тощо.

Особливі протиріччя спостерігаються між прихильниками кальвіністського й армініанського богослов'я у середовищі баптистів. Тому поширення відповідних модерністських поглядів в українському баптизмі розцінюється багатьма традиційними баптистськими авторитетами як негативний наслідок діяльності закордонних місіонерів і викладачів у баптистських навчальних закладах України. Активні контакти із західними баптистськими церквами й навчальними закладами привели до таких нововведень у богослужінні й обрядовій сфері, які не сприймаються значною частиною українських традиційних баптистів. Це стосується практики так званого «пасторського служіння», «груп прославлення» та інших інновацій, які, по суті, розділяють віруючих на клір і рядову масу, строго ритуалізують богослужіння, що фактично суперечить протестантському принципу «всезагального священства».

Загострюються протиріччя між принципом незалежності баптистських церков і необхідністю об'єднання їхньої діяльності. Як принцип незалежності кожної баптистської громади – церкви, так й ідея подальшої централізації мають своїх прихильників. Як одну із сучасних тенденцій та як можливу реакцію на адміністрування з боку обласного та центрального керівництва Всесоюзної Ради ЄХБ у минулому (за радянських часів), можна розглядати суттєве обмеження прав обласних об'єднань щодо помісних церков, всупереч їх реальному входженню до складу об'єднань. З іншого боку, практично всі пропозиції щодо подальшої організаційної форми Союзу ЄХБ, що були направлені на адресу Правління ВСО ЄХБ з місць на передодні з'їзду ВСО ЄХБ у 2002 р., зорієнтовані на побудову єпископальної моделі церковного життя. Зрозуміло, що це передбачає й істотну централізацію керівництва.

Подібна тенденція спостерігається й у п'ятидесятництві, що викликає у деяких авторитетних членів цієї протестантської конфесії в Україні серйозні застереження. Так, відомий історик цієї церкви, пастор В.Франчук пропонує задуматися над історією розвитку християнської Церкви, оскільки, на його думку, занепад християнства почався саме з цього – із встановлення й наступного звеличення влади єпископів. А тут також добре відомо, що відродження християнства, розпочате Реформацією, почалося саме з відкидання цієї влади.

Якщо раніше національна самобутність українських баптистів, їхнє православне коріння проявлялося в тому, що вони святкували Хрещення, Стрітєння, Преображення, то останнім часом значна кількість церков, особливо новоутворених, переходять до святкування лише Різдва, Великодня та Трійці, уподібнюючись у цьому закордонним баптистським церквам. Отже, йдеться про серйозні зміни у напрямку прозахідної орієнтації українського баптизму. Зрозуміло, що це призводить до певного розриву з національною духовною традицією, перешкоджає сприйняттю баптизму як органічної частини української духовної традиції.

Водночас спостерігаються енергійні спроби з боку національно свідомих баптистів, як й інших протестантських течій в Україні, довести і зберегти свої самобутні українські витоки, свою спорідненість з національною духовністю. Певним чином це спостерігається у спробах українізації богослужіння. Але ці спроби властиві окремим, здебільшого західноукраїнським громадам пізнього протестантизму. Загалом пізній протестантизм в Україні залишається зросіяняним.

В умовах свободи українські баптистські церкви зустрілися з новими проблемами, оскільки вчення, що несе в українське баптистське середовище частина закордонних богословів і місіонерів, не відповідає богословському розумінню і традиціям вітчизняних богословів. В умовах войовничого атеїзму практично єдиним джерелом богослов'я баптистських церков була Біблія. Богословські дискусії у вітчизняному протестантизмі відбувалися між різними течіями (переважно між баптистами і п'ятидесятниками), а не між лібералами і фундаменталістами. Але з кінця 80-х років минулого століття ситуація змінилася. Відкриті кордони, велика кількість постійно працюючих в Україні західних місіонерів та поширення перекладної богословської літератури створили сприятливі умови для широкого проникнення в церкви ЄХБ, як, зрештою, і церкви п'ятдесятників, адвентистів, різних форм західного богослов'я.

Процесам перетворення на західний кшталт українського пізнього протестантизму сприяють і нові служителі, особливо ті, хто отримав дипломи за кордоном. Скажімо, у баптистській церкві з'явилася каста професіоналів. Це прискорює процес розділення членів баптистських церков на клір і мирян, всупереч традиційному декларуванню основоположного принципу протестантизму про загальне священство. У громадах спостерігається перехід з конгрегаційної форми управління до пресвітеріанської. Рядові парафіяни беруть дедалі меншу участь у вирішенні важливих проблем церковного життя. Поступовий перехід від конгрегаційної до пресвітеріанської (а іноді й до єпископальної) моделі управління відбувається не лише в помісних церквах, а також в обласних об'єднаннях та союзах.

Розвал СРСР і соціалістичного табору, розрядка міжнародної напруги, завершення періоду «холодної війни» сприяли переорієнтації свідків Єгови з позицій «актуальної есхатології» до поміркованих, реалістичних суджень і висновків. 90-ті роки ХХ століття – це період очевидного, надто разючого відходу від збанкрутілого хронологічно-есхатологічного вчення на морально-етичні цінності. П'ятий президент «Товариства Вартової

башти, Біблії і трактатів» Мільтон Геншель (1992-2001) поступово орієнтував організацію свідків Єгови на толерантне ставлення до інших релігій – християнських і нехристиянських, проти розпалювання соціальної, расової, національної та релігійної ворожнечі. Ці теми, поряд з морально-етичними проблемами, за останнє десятиріччя посідають чільне місце в літературі свідків Єгови. Актуальними темами стали матеріали про шляхи попередження і подолання наркоманії, алкоголізму, СНІДу, аморальності. Спостерігаються досить різючі зміни у висвітленні історії, культури, звичаїв інших народів. Отже, помірковане сакральне, есхатологічне досить виважено дозується із раціонально світським, реально сьогоденним, буденно актуальним.

Вихід з підпілля, а відтак й із суспільної ізоляції, можливість вільно проповідувати (організовувати, зокрема, велелюдні конгреси у великих містах України, зокрема в Києві у 1993 і 2003 рр.) демонструють особливості християнського служіння й бездоганну поведінку свідків Єгови. Водночас відбуваються істотні зміни в теоретичному богослов'ї цієї релігійної організації та в буденній релігійній свідомості її послідовників.

Простежимо процес цих змін, скільки це має важливе значення для оцінки їх віросповідної трансформації та організаційної перебудови. Як відомо, свідків Єгови традиційно класифікують як есхатологічно-месіанську течію. І це, безперечно, відповідає змісту і спрямованості основних теологічних положень їхнього віровчення. Проте відразу зазначимо, що впродовж останніх 20 років есхатологічна доктрина цього віровчення зазнала істотних змін. Йдеться передусім про повну (в деяких положеннях часткову) відмову від методу так званої «біблійної хронології», тобто обґрунтування певних конкретних дат стосовно «розвитку есхатологічного процесу». Простежується цілковитий відхід від «актуальної есхатології» в інтерпретації «кінця існуючої системи речей» ще «за життя нинішнього покоління».

Багато матеріалів, які вміщуються в сучасній бруклінській літературі, спростовують подекуди існуюче й, можливо, тенденційно поширюване уявлення про свідків Єгови як релігійних фанатиків, схильних до обмеженого власними проблемами і вузькими конфесійними інтересами життя. Приваблюють своїм налаштуванням на життєрадісне, поліфонічне світосприйняття, орієнтацією на загальнолюдські, громадські справи публікації у журналах «Вартова башта» і «Пробудись!». Останнім часом у цій літературі дедалі частіше увага акцентується на необхідності плекання національної самоповаги як «здорового й морального почуття», «оскільки в тому, щоб пишатися своїм народом, своєю мовою і своєю батьківщиною, нічого неправильного, з погляду Біблії, немає».

Відтак, такого роду публікації, враховуючи попередній період радикальної «хронологічної есхатології», цілком переорієнтують свідків Єгови на життєрадісне сприйняття цього світу, місця й ролі людини в ньому, на загальнолюдські та естетичні цінності. Однією із ключових тем у літературі свідків Єгови є проблеми сім'ї, виховання підростаючого покоління, соціальні проблеми молоді. Це також показово, оскільки ідеологічні настанови нині зміщено з актуальної есхатології (яка в минулі десятиріччя тримала свідків Єгови в експресивному збудженні, бо вони очікували есхатологічної розв'язки ще «за життя нинішнього покоління») на реальну життєву перспективу, з соціального песимізму й апокаліптичного алармізму – на оптимістичне світовідчуття. Керівний центр свідків Єгови активно використовує морально-етичний християнський ресурс. І це дає позитивні результати, оскільки приваблює більше неофітів, ніж апокаліптична проповідь і постійне нагадування про неминучий і нагальний Армагеддон.

Матеріали цих видань мають досить широке спрямування: педагогічне, освітнє, виховне, морально-етичне, медично-оздоровче, психо-реабілітаційне. Вони побудовані

на сучасних наукових методиках, які доповнюються й підтверджуються біблійними висновками, порадами, вказівками. Загалом їх позитивний вплив незаперечний, оскільки вони націлені на формування здорового способу життя, зміцнення й гармонізацію сімейних стосунків, на активне та відповідальне входження передусім молодого покоління у громадське життя, на виховання законослухняних громадян.

Зміна богословських концепцій свідків Єгови і їх ставлення до світу сприяла зростанню привабливості конфесії і порівняно швидкому зростанню кількості її членів. Останнє викликає певне занепокоєння серед православних і католицьких церков. В їх друкованих виданнях все частіше друкуються статті з «критичним аналізом єговізму». Та й не тільки. На шпальтах конфесійних ЗМІ іноді з'являються матеріали, що розкривають «невідповідність Біблії» того чи іншого аспекту віровчення певної конфесії, правда, часто без конкретної її назви.

Поряд з проблемами, які часто викликають напругу в конфесійному житті, існують досить динамічні й ефективні засоби, методи та форми євангелізаційної, місіонерсько-проповідницької діяльності, інформаційної, освітньої, кадрової, підприємницької діяльності, завдяки яким цим протестантським церквам і їхнім регіональним громадам вдається успішно розвиватися й досягати поставленої мети.

«Входження у світ» і зростання суспільної самосвідомості. Пізньопротестантські церкви в Україні створюють своє сучасне світобачення, зокрема, щодо ролі релігійного фактора в секулярному, глобалізованому світі, на антропологічній парадигмі, надаючи пріоритетного значення громадянському суспільству, позаконфесійному облаштуванню українського суспільства без клерикального спрямування, солідаризуючись з принципами Конституції України про відокремлення церкви від держави і школи від церкви та права на свободу совісті.

Щодо ролі релігії і місця Церкви в політичній і духовній трансформації українського суспільства маємо різні рефлексії, які відображають *православний консерватизм, католицький авангардизм і протестантський реалізм*. Вони охоплюють широке коло соціальних, суспільно-політичних, культурологічних, правових, етично-моральних проблем у контексті держава – Церква, політика – Церква, культура – Церква, світське право – християнська етика, Церква і проблеми глобалізації, євроінтеграції, секуляризації.

Усі пізньопротестантські Церкви в Україні (баптисти, адвентисти, свідки Єгови, п'ятидесятники) мають *спільний погляд щодо ролі релігійного фактора в політичному й духовному житті суспільства та реалізації принципів свободи совісті*. Вони вважають, що жодна конфесія не повинна мати не тільки статус державної, офіційно визнаної, привілейованої, а й будь-які інші пріоритети у правовому полі українського суспільства й практичній його життєдіяльності. Вони негативно оцінюють демонстрування деякими представниками влади, особливо місцевої, своєї прихильності до тієї чи іншої конфесії. Протестантські церкви наполягають на підконтрольності державної влади громадянському суспільству, яке має бути позаконфесійним і поважати свободу совісті та демократичні права всіх громадян і кожної окремої особи. Разом з тим вони стурбовані зростаючою апатією українців до громадянського життя, нерозумінням і часто недовірою до влади, яка, в свою чергу, допускає безвідповідальність і аморальність у своїй діяльності.

Пізньопротестантські Церкви вважають пріоритетним для себе завданням ініціювати моральну відповідальність громадян перед суспільством, спонукати людей об'єднуватися у громадські організації, зорієнтовані на добродійні, соціальні, освітні, правозахисні цілі. Протестанти вбачають особливу небезпеку в релігійному чи вузько конфесійному зорієнтованому законодавстві, оскільки завжди, коли релігійні керівники

посилювали свої позиції або домагалися за допомогою державної влади виконання клерикальних програм, результат був трагічним. Вони вважають, що, наприклад, запровадження релігійно зорієнтованих дисциплін до програм середньої і вищої школи суперечать Конституції України, в якій чітко визначено світський характер і держави, і школи.

Церква, як сакральна установа, не повинна брати участі в політичному житті, оскільки вона не може дозволити собі бути просякнутою духом партійності, що роз'єднує суспільство. Такої точки зору дотримуються всі пізньопротестантські конфесії в Україні, хоча між ними є деякі відмінні погляди. Церква має служити всьому суспільству, вважають адвентисти, і тому її священнослужителі не можуть брати участі в політичній боротьбі. Свідки Єгови сповідують принцип нейтральності щодо політики, а тому всі члени цієї релігійної організації (а не лише священнослужителі, як в адвентистській церкві) категорично відсторонюються від будь-яких громадських, політичних рухів і партій, хоча свої погляди на ті чи інші форми державного ладу і політичного управління висловлюють: позитивні – щодо демократичних, негативні – до тоталітарних, диктаторських. Свідки Єгови також критикують клерикалізм, расизм, крайній націоналізм, ксенофобію.

І все-таки серед значної частини протестантів, насамперед серед адвентистів, баптистів і п'ятидесятників, утверджується переконання, що віруючі не повинні відмежовуватися від громадського життя і можуть брати участь у суспільній, політичній діяльності й таким чином приносити користь суспільству й державі. Проте утримання від будь-якої політичної діяльності – обов'язкова вимога до всіх штатних служителів церкви. Водночас, наприклад, адвентисти вважають, що як громадяни своєї країни служителі Церкви АСД можуть залишити церковне служіння і займатися політичною діяльністю. Вони також допускають «наявність різних політичних переконань» серед своїх служителів і рядових членів громад, залишаючи за кожним віруючим «розумний вибір» політичних орієнтацій. Віруючих, які працюють у місцевих і центральних органах влади чи балотуються як кандидати на виборах, церква АСД не критикує і не осуджує. Вони мають право зберігати за собою не лише членство, а й служіння в помісній церкві. Ці положення зафіксовані в «Основах соціального вчення Церкви АСД в Україні».

Отже, в українському пізньому протестантизмі відбуваються складні процеси, пов'язані з визначенням чіткої позиції щодо суспільного життя, соціально-політичних реалій сучасної України. Перевага Святого Письма над теологією, християнської етики над філософськими й соціальними вченнями традиційно була притаманна багатьом пізньопротестантським, зокрема, євангельським і месіансько-есхатологічним течіям. Через це вони були переважно індиферентні до нерелігійної рефлексії і дуже вузько окреслювали коло своїх суспільних інтересів. Це значною мірою консервувалося їхнім напівлегальним або нелегальним існуванням в умовах тоталітарної влади.

Нині в українському протестантизмі *пробуджується інтерес до громадського життя*. По суті всі пізньопротестантські течії вже визнають необхідність «входження у світ». Водночас відбувається зіткнення різних тенденцій: традиційного відмежування від суспільства («Не любіть світу і того, що у світі, бо той, що любить світ, не має любові Божої») й активного входження у світ («Не молю, що ти їх із світу забрав...»). Протестантські церкви дивляться на соціальний розвиток українського суспільства з «християнським оптимізмом». Процес визначення соціально-політичної моделі розвитку української держави, підкреслюють адвентисти, має бути відкритим, скерованим на піднесення гідності людської особи. Пріоритет надається створенню та функціонуванню дієвих механізмів відкритого діалогу між державною владою і громадянами. Майже всі

течії пізнього протестантизму в Україні налаштовані на діяльність в умовах ринкової економіки, правової держави, громадянського суспільства. Баптисти, адвентисти і п'ятидесятники активно залучаються до суспільно-політичних, соціально-економічних процесів. Під час виборчих кампаній баптисти були зареєстровані кандидатами в депутати різних рівнів представницької влади, а також висувалися у депутати Верховної Ради України. Такі тенденції спостерігаються і в п'ятидесятницькому середовищі, представники якого активно включалися у виборчі перегони. Для адвентистів це було раніше характерно меншою мірою. Проте, як зазначено в «Основах соціального вчення Церкви АСД в Україні», і адвентисти почали досить активно реагувати на нові можливості, що створюються для розвитку громадської ініціативи в умовах гарантованої Конституцією України свободи совісті. Можна сподіватися, що віруючі протестантських церков здивують українське суспільство своєю громадянською мобільністю й різними формами соціального, політичного та духовного входження у світ. Таким чином протестантські церкви є фактором конфесійної рівноваги, толерантності й стабільності українського суспільства.

Погляд на світське право і секулярну культуру. *Парадигма світське право – християнська етика* в розумінні богословів Православної церкви і протестантських церков найпереконливіше висвітлює їхні теоцентристські і антропоцентристські орієнтації. Православна церква, як зазначається в «Основах соціальної концепції Руської Православної Церкви», принципово не сприймає і категорично відкидає «секуляризацію високих принципів невідчужуваних прав людини», «автономну свободу совісті». Сучасні теорії природного, так званого «позитивного права», які є основою секуляризованого гуманістичного суспільства, Російська Православна Церква піддає критиці через те, що вони демократичні, а не теократичні, антропоцентричні, а не теоцентричні. На цій основі декларується «пріоритетність релігійного законодавства над світським». Таким чином, провівши демаркаційну лінію між християнською етикою і світським правом, Московська патріархія декларує не лише пріоритетність першої над другим, а й цілковиту їхню несумісність.

Протестантські церкви більш гнучко підходять до цієї проблеми, оскільки вважають, що майбутнє України – це розвиток громадянського суспільства, а тому не протиставляють християнську етику світському праву. Протестантські кола вважають, що сьогодні, коли Україна переживає вирішальний період духовної і культурної трансформації, Церква має допомагати суспільству «набувати нового творчого бачення» своєї перспективи, що охоплює і законодавчу сферу. Цю проблему, наприклад, вважають адвентисти, буде вирішено, коли гідність людської особистості укладатиметься в етичні норми, джерелом яких є християнська етика. Але водночас у «Основах соціального вчення Церкви АСД в Україні» світське право не протиставляється християнській етиці, оскільки вважається (світське право), як «законодавчо закріплений мінімум етичних норм, необхідних для співіснування».

Підтримуючи становлення правової демократичної держави й розвиток громадянського суспільства, в якому «гармонізується єдність демократичного права, правотворчості та правозастосування», всі пізньопротестантські Церкви виступають за гарантування кожній особистості основних прав у світській правосвідомості, проти абсолютної свободи держави і проти необмеженої свободи особистості, за політичний і світоглядний плюралізм у позаконфесійному суспільстві, за рівність громадян у їхніх конфесійних виявленнях.

Ще більш разучі розходження між протестантськими Церквами і православ'ям в особі Російської Православної Церкви спостерігаються у таких питаннях, як *трактування*

проблемного поля культура-церква. Закликаючи до гармонійної співпраці Церкви і культури, Московська патріархія (до речі, цю точку зору підтримують УПЦ Московського і УПЦ Київського патріархатів) зобов'язує культуру бути «носієм благовістя», служити справі «оцерковлення людської творчості», «повернення до первісних релігійних джерел». По суті, це спроба клерикалізації культури.

Протестантські конфесії в Україні не мають клерикальних претензій і не роблять спроб зупинити або повернути до Середньовіччя ходу культурного розвитку людства. Вони визнають закономірними втрату культурою сакральної санкції і становлення секулярної, антропологічної культури. Наприклад, Церква Адвентистів сьомого дня в Україні, визнаючи суперечності між вірою і культурою, водночас декларує готовність бути «відкритою до нових тенденцій у розвитку культури в сучасному плюралістичному суспільстві». Не розчиняючись у сучасній культурі, Церква АСД рекомендує своїм священнослужителям «знайомитися з новими течіями в культурі, щоб знаходити ефективні шляхи до свідомості сучасної людини». На таких же позиціях щодо секулярного суспільства і світської культури стоять «свідки Єгови», в сучасній літературі яких знаходимо систематичні огляди культур різних народів, доброзичливе ставлення до національних культур, зокрема до української.

Пізнопротестантські конфесії в Україні не підтримують спроб окремих християнських Церков клерикалізувати культуру, насаджувати стандарти православної, католицької, протестантської або якоїсь іншої конфесійної культури. Визнаючи пріоритетність світської культури над клерикальною, вони вважають, що громадянське суспільство і Церква не повинні нав'язувати одне одному жодних культурних стандартів. Церква, діючи в незалежному від держави автономному полі, співпрацює з громадянським суспільством, сприяє створенню необхідних умов для розвитку культури національних і релігійних меншин та запобігає будь-яким формам культурної дискримінації. Культура, підкреслюють українські протестантські авторитети, не повинна служити політичним чи релігійним інтересам, а лише сприяти становленню кожної людської особистості.

Ставлення до світської, секулярної культури і тим більше національної культури з боку різних пізнопротестантських конфесій в Україні неоднозначне. Найбільш перейнятими проблемами культури можна вважати баптистів та адвентистів. Свідки Єгови засуджують прояви нігілізму щодо національної культури і з повагою ставляться до «розумної національної гордості» за свою батьківщину, свій народ, свою мову і культуру, виступаючи водночас проти клерикалізації культури, проявів расизму, національної обмеженості, національного екстремізму. П'ятидесятницька церква, очолювана Паночком М.С. активно долає спадок колишньої мовного оросіянення богослов'я, проповідей і стає, за змістом і формою своє діяльності, українською патріотичною Церквою. Адвентисти вважають, що сучасне українське суспільство переживає кризу культурної самоідентифікації і потребує духовного, культурного та національного самовизначення.

Ставлення до глобалізації і євроінтеграції. Тут позиція пізнопротестантських спільнот більш реалістична і прагматична у порівнянні з позицією інших християнських Церков. Лише Римо-Католицька Церква послідовно виступає за розширення Європейського Союзу на Схід, доводячи, що географічні кордони Європи збігаються з ареалом поширення християнства. Ця позиція відтворена в таких концептуальних афоризмах покійного понтифіка Івана Павла II, як: «Європа має дихати двома легенями – східною і західною»; «Спільні корені європейської християнської цивілізації від Атлантики до Уралу» та іншими. Соціальне вчення Римо-католицької церкви, що має достатній вплив на європейський політикум, відтак можна вважати як вагомий ресурс підтримки євро-

інтеграційних устремлінь України.

Важливе значення з погляду ставлення до євроінтеграції України мають онтологічні засади Православної церкви, які висвітлені в «Основах Соціальної концепції Руської Православної церкви». З цими онтологічними засадами в основному солідаризуються і православні Церкви в Україні – УПЦ МП і УПЦ КП, які вважають, що сучасна європейська християнська цивілізація перебуває у глибокій кризі, оскільки наріжним каменем її онтології є антропоцентризм. У центрі цієї онтології поставлено, як вони вважають, не «грішну людину», яка потребує спасіння, а «гідність Людини як особистості» з її невід'ємними правами, насамперед правом на свободу совісті. Богословські авторитети Московської патріархії вибудовують таку антагоністичну парадигму: європейський антропоцентричний гуманізм – і теоцентрична традиція православ'я; глобалізована, уніфікована, об'єднана Європа – і релігійно-духовна ідентичність слов'янського Сходу; міжнародні стандарти прав людини, європейська концепція свободи совісті (незаперечне право мати, приймати, змінювати релігію) – і незмінність приналежності до традиційних основ слов'янсько-православної цивілізації.

УПЦ Київського патріархату також вважає, що «глобалізація веде до становлення у суспільній свідомості рівнозначності всіх релігій», а тому не погоджується з основоположним принципом міжнародних, зокрема європейських, правових актів, що стосуються свободи совісті, рівноправності і рівнозначності всіх релігій і переконань, і застерігає від «спроби в руслі загальносвітових процесів витіснити християнство і Церкву як соціальний інститут суспільного життя».

Отже, ставлення до європейських цінностей пізньопротестантських Церков неоднозначне, з великою мірою критичності, а в окремих виявах і негативності, приймається майже всіма православними Церквами, яких лякає секуляризований стан сучасної Європи.

У сучасній Європі (Німеччині, Великобританії, Італії, Франції, Іспанії, Португалії, Австрії, Бельгії та інших країнах), безперечно, немає такого публічного єднання влади і релігії, держави і Церкви, як, скажімо, в пострадянських країнах, зокрема, в Україні та Росії, коли, наприклад, президент, прем'єр-міністр або інші високопоставлені державні особи демонструють конфесійну одноставність, спільність чи причетність під час публічних – державних чи церковних – подій, акцій, заходів.

Релігія і Церква у «старій» Європі заповнює певну нішу суспільного простору: діють християнські партії, товариства, асоціації, профспілки, жіночі, молодіжні, дитячі організації. Але держава намагається тримати певну дистанцію від Церкви, а Церква, в свою чергу, не намагається демонструвати свою прихильність, залежність чи бажання отримати будь-які преференції від держави.

Церква в Європі, починаючи від Реформації, позбулася своєї економічної могутності та духовної монополії, втратила можливість здійснювати тотальний контроль над суспільною сферою, зокрема, освітою, наукою, культурою і навіть мораллю. Також у приватному житті вона втрачає традиційне домінування. У цьому разі можна погодитися з патріархом УПЦ КП Філаретом у тому, що «релігія як світогляд та інститут остаточно втратила свою роль у політичній, соціальній і культурних сферах». Така реальність сучасної Європи, в яку ми прагнемо інтегруватися.

Позиція протестантських Церков в Україні щодо глобалізаційних і секулярних процесів і відповідно євроінтеграції відзначається гнучкістю, реалізмом, широким, а не вузькоконфесійним, поглядом на цю проблему. У цьому сенсі чітко і послідовно сформульована вона, скажімо, в соціальній концепції Церкви АСД: глобалізація (а відтак, і євроінтеграція) розглядається як нове явище в світовій історії, як новий історичний

етап людського співтовариства. Така об'єктивна оцінка ґрунтується на тому, що глобалізація охоплює всі сфери людського життя, об'єднуючи політичні, економічні й соціальні процеси світового соціуму. Створення єдиного інформаційного простору, розширення економічних, наукових і культурних зв'язків – все це, вважає Церква АСД, прискорює хід історії. Підштовхують рід людський до об'єднання і негативні фактори – загроза екологічної кризи, міжнародна злочинність та тероризм, нові небезпечні хвороби, які загрожують цілим континентам, і багато іншого. Все це, як зазначено в «Основах соціального вчення Церкви АСД в Україні», засвідчує про необхідність термінових скоординованих зусиль усіх народів і держав.

Разом з тим, оцінюючи об'єктивні й загальнокорисні фактори глобалізації, протестантські церкви звертають увагу і на негативні тенденції: зростаючу матеріалізацію інтересів сучасного людства; моделювання інтересів і запитів населення за допомогою засобів масової інформації; спроба реконструювання релігійно-державних союзів.

Своє завдання в умовах глобалізації протестантські Церкви вбачають у зміцненні, зокрема, таких світоглядних і морально-етичних основ, як: активна життєва позиція і участь у всіх творчо значимих процесах сучасного суспільства; молитва про дарування мудрості й успіхів українським державним діячам у сфері глобальної політики з урахуванням національних інтересів України; неучасть в антиглобалістських програмах та інших екстремістських діях.

Усі протестантських Церкви погоджуються з тим, що Конституція України відображає основні положення міжнародних правових актів – Всезагальної декларації прав людини, Європейського пакту про громадянські і політичні права, Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості і дискримінації на підставі релігії чи переконання і, відповідно, гарантує та захищає свободу совісті своїх громадян. Протестантські Церкви високо оцінюють положення Конституції України, насамперед, розділи про права і свободи, і вважають, що необхідно пильно стежити за правозахисною практикою цих конституційних норм і сприяти тому, щоб законотворчий процес не був спрямований на порушення права про свободу совісті.

Протестантські конфесії турбує те, що в останні роки в деяких країнах, дедалі частіше почала виявлятися нетерпимість і екстремізм (зокрема, і на релігійному ґрунті), ворожість та інші форми ксенофобії. Відносини в суспільстві (серед них і міжконфесійні) ще не набули такого ступеня толерантності, коли б усі без винятку політичні, громадські й релігійні організації послідовно і безперечно дотримувалися принципів громадянського правопорядку і згоди. Дуже небезпечною тенденцією вважається політизація релігії, ангажованість Церков у політичні процеси і піаракції. Таким чином, протестантські Церкви в Україні зростають на ґрунті конфесійної рівноваги, толерантності й стабільності українського суспільства. І в цьому сенсі вони істотно доповнюють і збагачують все те позитивне і конструктивне, що вносять інші християнські церкви, православні й католицькі, всі релігії авраамістичного коріння (отже, іудаїзм та іслам) для стабільності українського суспільства, його конфесійної рівноваги й толерантності.